

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE VAKIFLARIN EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE BİR FİNANS YÖNETİM MODELİ OLARAK PARA VAKIFLARININ GÜNÜMÜZE UYARLANMASI

Abdullah EKİNCİ

Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı (TGTV) - TÜRKİYE

Günümüzde yaşanan sorunlarla ilgili düzenleme, bir gözden geçirme yapacağım. Özette böyle yaptığım için, bu akşam değiştirdim. Yoksa bilimsel tarafını daha ziyade karz-ı hasen müessesesinin bugüne uyarlanması şeklinde düzenlemiştik.

Öncelikle Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı (TGTV) hakkında biraz size bilgi vermek istiyorum. Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı, Türkiye’de geniş kitlelere hitap eden vakıfların oluşturduğu bir çatı örgütü. Bu örgütte 13 tane komisyonumuz ve 5 tane de platformumuz bulunmaktadır. Bunların her birisi bu vakıfların topluca bir faaliyet yürütmesine katkı sağlamaktadır. Her bir vakfımız büyük salonlar dolduracak geniş kitlelere hitap etmektedir. Mesela bu pazar Sinan Erdem Spor Salonunu bir üyemiz doldürmüştü. Artık böyle ciddi anlamda geniş kitlelere hitap eden bir vakfın çatı örgütü çalışmaları içerisinden geliyoruz. Bu nedenle tüm bu dönemde yaşanan sorunları; özellikle muhafazakâr camiada, İslami camiada bu sistemlere, kurumsallaşma ve hesap verilebilir, şeffaf yönetime geçiş konusunda yapılan çalışmaların, toplantıların, beyin fırtınası toplantılarının bir miktar sonucunu paylaşmış olacağım burada.

Burada, her birisi büyük kitlelere hitap eden vakıfların kaynaklarının sağlam temelli hale gelmesi, daha büyük bütçeleri idare edebilecek konuma gelmelerinin sağlanması, akar oluşturmalarını sağlayacak yeni bakış açıları kazandırmak, endüstrileşmiş yapılar oluşturmalarına katkı sağlamak -mesela ülkemizde böyle büyük vakıflar endüstriyel grupları yönetmiyor; belki vakıflarımızın bundan sonra endüstriyel grupları da yönetmesinin yolunun açılması lazım- kaynakların önündeki engelleri belirlemek, ticari ve endüstriyel ilişkilerde helalliğin tanımlanmamasının yaptığı tahribatlar ve bu tahribatlar sonucu samimi vakıfların kaynaklarının azalması sonucunu doğurmaktadır. Allah rızası için veren işadamları yerine kapitalist mantıkla veren işadamlığa geçişi sağlayan bu durumun düzeltilmesi gerekliliği konusu var.

Şöyle kısaca Osmanlı dönemine gidersek, Osmanlı ekonomisinde vakıflar Osmanlı’nın ekonomik yapısı adalet temeline ve öncelikle İslam devletinin miras kalan ikta, tımar, mukataa gibi kurumlarının yanında, fütüvvet, ahilik gibi esnaf kurumlarının yan yana yer aldığı büyük bir birikime dayanmaktaydı. XVII. yüzyılda Osmanlı topraklarının yüzde 20’si vakıf sistemi içerisinde yer almaktaydı. Yine XIX. yüzyılda tesis edilen vakıfların kurucularının yüzde 42’si ise devlet adamlarından oluşmaktaydı. Bizim bu dönemde özellikle devlet adamlarımızın daha az vakıf kurduğunu görüyoruz. Halbuki, Osmanlı Devleti’nde vakıfların kurucularının yüzde 42’si devlet adamlarından oluşmakta, yine yüzde 18’i kadınlardan oluşmaktadır.

Geçmişten Günümüze Vakıfların Ekonomi Üzerindeki Etkileri Ve Bir Finans Yönetim Modeli Olarak Para Vakıflarının Günümüze Uyarlanması

1456-1546 tarihleri arasında İstanbul'da kurulan vakıfların yüzde 46.12'si, XVII. asırda kurulan vakıfların yüzde 31'i, XIX. asırda kurulan vakıfların yüzde 56'sı para vakfı. Demek ki; nakit yönetimi üzerine o dönemde ciddi bir ihtiyaç var ve toplumun karz-ı hasen sistemi içerisinde değerlendirmesine katkı sağlıyoruz.

XVII. ve XIX. yüzyılın başlarında Osmanlı ekonomisinde vakıfların payı yüzde 35-40 civarında. O dönemde ekonominin yaklaşık 5'te 2'si vakıflar tarafından idare ediliyor.

Vakıflar vasıtasıyla oluşturulan finansman sistemi, kültür, eğitim, sağlık, altyapı, bayındırlık, dini ve sosyal hizmetlerin görülmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bugün ülkemizde sadece eğitim için devletin harcadığı para 100 milyarın üzerinde. O dönemde devlet bu alanda bir yatırım yapmıyor ve vakıflar bu yatırımı destekliyorlar.

Yine Osmanlı ekonomi politiğinin anlaşılmasında ayrı bir önemi olduğu daha açık bir biçimde anlaşılacak olan, gerçekten de vakıflar sayesinde ki, güçlü devlet tarafından mülkiyet haklarının çiğnenmesi engellenmiş, İslam medeniyetinin zengin mimari mirası finanse edilip yüzyıllarca korunabilmiş, mahalleler maddi bunalıma düşen bir devlet tarafından bindirilen ağır vergi yükünü kaldırabilmiş, arazilerin İslam hukuku gereği aşırı parçalanması önlenmiş, yaşlılıkla maluliyet maaşları verilebilmiş; bir kurum olarak sigortanın bilinmediği bir çağda, lonca ya da mahalle üyeleri için ilkel de olsa bir sigorta güvencesi sağlanmıştır.

O dönemde, aslında devletin işleyemediği dönemlerde vakıflar hakikaten toplumun bir güvencesi olmuş ve toplumun gerçekten müreffeh bir şekilde sürdürülebilirliğini sağlamıştır.

Geçmişte para vakıfları muamele-i şer'iyeye dediğimiz bir akitle karz-ı hasen vermişler. "Vakıf malı azalmaz" yaklaşımıyla, daha ziyade ihtiyacı olan tacirlere 10'a 11 oranında yıllık fon kullandırmışlardır. Bey' bi'l-vefa denilen bir model var; bedelini geri getirdiğinde iade edilecek mal üzerinden kullanılan kredi işlemi diyoruz buna. Mal, kreditora teslim edilir, iade işlemi gerçekleştirilinceye kadar maldan kreditor faydalanır. Bu şekilde bir sistem. Bey'bil istiglalde ise, mal kreditora teslim edilmez, kullanıcı tarafından kiralanır.

Bir de murabaha dediğimiz model var; bugün özellikle finans kurumlarının en çok kullandığı model bu, yüzde 90 oranında. Alıcının cebinde peşin parası var gibi kreditor namına bir malı alması ve kreditorle anlaştığı oran ve vadede kreditora ödeme yapması olarak görebiliriz.

Bir diğer konu selem. Gelecekte üretilecek bir malın bedeli bugünden üreticiye ödenerek akitleşme işlemi yapılıyor ve bu şekilde de vakıflar gelir elde ediyor. Bir de icareteyn var; vakıf mallarının peşin veya normal kira bedeli üzerinden kiralanması.

Bugün baktığımızda, finans kurumları da benzer işlemleri yapıyor, murabaha yapıyor, leasing yapıyor, ortaklık yapıyor. Selem senedi yöntemiyle finansman çok fazla başvurdukları bir yöntem değil. İstisna yöntemiyle finansman, risk sermayesi ortaklığı ve menkul kıymetleştirme dediğimiz daha ziyade sukuk üzerinde duruluyor.

Şu an bizim finans kurumlarımız türev işlemler yapmıyorlar. Daha çok Forward, future sözleşmeleri, swat, opsiyon işlemleri daha ziyade yapmıyorlar, çünkü fetvasını alamadıklarını düşünüyorlar. Bu konuda da aslında bir çalışma yapılması gerekir.

Eski vakıfların toplum içerisinde olma usulleri:

Özellikle toplum içerisinde çok etkin oluyorlar. Bunun sebebi ise, vakıf mütevellileri toplumun önde gelenleri tarafından teşekkül ediliyor. Bugün spor camiasında vb yerlerde çokça gördüğümüz bir yaklaşım; toplumun önde gelenleri tarafından mütevelliler oluşturan vakıflar toplum üzerinde çokça etkili oluyorlar.

Ahilik teşkilatının vakıf varlıklarının işletilmesine katkıları oluyor. Nasıl oluyor? Vakıf faaliyetleri konusunda ücretsiz, ticari olarak yöneticilik yapıyorlar veya vakıf varlıklarını batırdığı zaman bir tüccar, onu ahilik teşkilatı kendisi karşılıyor.

Vakıf gelirlerinin toplumun bir hayrî hizmetini karşılamak için vakfedilmiş olması, vakıf gelirlerinin câmi giderlerine; imam, müezzin ödemelerine ayrılması, su ve sebil yaptırılması gibi toplumun her zaman itibar gösterdiği ve önünde olduğu kişilerin ödemelerini vakıflar yapıyor. Mesela deniliyor ki, "Yeni Câmî'deki imamın ücretini falan vakıf veriyor." Ve bu şekilde toplum da bunu bildiği için, o vakfa itibar ediyor.

Bugün stratejik kaynak diye tabir ettiğimiz bir konuda sürekli gelir sağlama amacı üzerine kurulması ve toplumun bunu bilmesi:

Özellikle gününbirlik harcamaları vakıflar yerine, daha ziyade işadamları sponsorluğu tarafından yapıyoruz. Halbuki; vakıflar sürekli gelir getiren ve sürekli harcama ihtiyacı olan alanlarda faaliyet gösteriyorlar ve böylece, toplumun sürekli desteklenmesi gereken alanlarına hitap ediyorlar.

Özellikle Osmanlı döneminde vakıflar nakitlerinin sarraflar tarafından işletilmesi gündeme gelmiş. Genellikle güvenli olduğu için sarraflara bu nakitler teslim edilmiş, sarraflar yıl sonunda elde etmiş oldukları gelirleri vakfa vermişler, bu şekilde bir sistem uygulamışlar. Daha ziyade ücretli çalışanların da olduğu dönemler olmuş. Mesela vakfın malını işleten bir kişi oradan ücret almış, kârı vakfa kalmış. Bu şekilde bir sistem çalıştırılmış.

Bir diğer konu, Anadolu'da yaygınlaştırılan bir yapı; vakıf nakitlerinin müşareke yöntemiyle işletilmesi özellikle girişimciliği arttırmış. Özellikle ahilik sisteminde var olanlar girişimci olarak girmişler. Vakıf malları eksilemeyeceği için, anaparanın dışında elde etmiş oldukları kârın yarısını vakfa vermişler, yarısını da kendileri kullanmışlar. Zarar etmesi durumunda ise, esnaflar zor duruma düşmemesi durumunda kendisi ödemiş, zor durumda düşerse de ahilik teşkilatı buna kefil olmuş ve karşılamıştır.

Günümüz finans kurumlarında özellikle faizsiz finansla ilgili yaşanan bazı sorunlar var. Bunlar ne? Faiz piyasasında fiyatların sürekli olarak örnek alınması. Özellikle katılım bankaları murabahada ve değişik finansal, bireysel ürünlerde faiz piyasasındaki fiyatları örnek alıyor ve bunu kâr payı olarak uyguluyor. Günlük ve likit ürünlerden elde edilen gelirlerin faizli işlem yapanlara göre sınırlı olması, bu da onları daha fazla kâr koymaya, daha fazla işlem kârı koymaya itiyor; çünkü diğer faizli kurumlar likit varlıklardan daha yüksek getiri elde ediyorlar, ama katılım bankaları bu konuda daha sınırlı bir işleme sahipler.

Faiz ödeyen kurumlara yönelimi önlemek için tahmini kâr sözü verme hevesi var; bazı kurumlarda bunu yaşıyoruz. Yani yüksek para getirenlere, "Sana yıl sonunda şu kadar kâr vereceğiz" gibi sözler veriliyor bazen. Bu da ciddi anlamda sistemi tıkıyor.

Geçmişten Günümüze Vakıfların Ekonomi Üzerindeki Etkileri Ve Bir Finans Yönetim Modeli Olarak Para Vakıflarının Günümüze Uyarlanması

Fıkıh konularında, bankacılık sistemini bilmeyen, sadece dini bilgiye sahip kişilerden oluşması da özellikle sorunlardan birisi. Finans kurumlarında daha ziyade ilahiyat mezunları bu alanda çalışıyorlar. Halbuki; ticari işleri bilen işletme mezunlarının da fıkıh konusuna hâkim olup bu alanı doldurması gerekiyor.

Mahrum olunan kâr payı gibi, borcunu ödeyemeyen kişilerden piyasanın üzerinde fazla tahsilat yapılması; bu da faizli bir finansal kurum yaklaşımı getiriyor. Bazı kuruluşların personel eğitiminin yetersizliği ve faiz hesabı üzerinden kâr hesabı yapmaları söz konusu. Özellikle müşterilerine yönelik kâr hesabını faiz üzerinden, "Faizi şu kadardır" diye hesaplıyor ve müşteri, bankadan farklı konuşan bir kişi görüyor karşısında.

Üretim sistemlerine vakıf finansmanının etkileri konusunda özellikle bu dönemde vakıf finansmanını çok az kullanıyoruz. Her aşamada faizli bir fon yerine, vakıf varlıklarından yapılan finansmanla tamamen kâra ortak olan bir sistem oluşuyor. Bir ürünün hammadde aşamasından nihai kullanıcıya ulaşana kadar faizli bir finans sistemiyle desteklendiğinde, tam 3 katı maliyet artışına neden oluyor. Halbuki vakıf sistemiyle finanse etmiş olsak, bu, sadece kâra ortak olmak şeklinde bir yapıyla oluyor.

Özellikle eski dönemlerde Mısır Çarşısı'nda olduğu gibi, değişik vakıflarımız gelirlerini, akarlarını sürekli hale getirmişler. Halbuki bugün de benzer şeyler yapılabilir. Hanlar, hamamlar, değişik kurumlar vakıf yatırımı olarak değerlendirilir ve sürekli bir kira geliri elde eden vakıflar oluşabilir. Şehir terminallerinin mülkleri, AVM'lerin mülkleri, şehir merkezlerindeki büfeler, müzeler ve ziyaret yerleri, endüstrileşmiş şirketlerin reklam bütçeleri, patent hakları, teknolojik buluşlara ortaklık, vakıf fonlarının yatırım fonu olarak kullanılması sonucu ortaya çıkan ticari kâr, vakıf üye aidatları... Bizim Türkiye'de mesela Hayat Vakfımız sadece vakıf üye aidatları üzerine bina ediyor sistemini ve bu şekilde üyelerine burs veriyor, kendini geliştiriyor.

Vakıf dergileri konusunda dünyada National Geographic bir vakıf örneği olarak önümüzde duruyor. Yine vakıf yayın gelirleri konusunda National Geographic hakikaten televizyonlarıyla, yayınlarıyla dünyada ciddi anlamda bir sonuç elde ediyor.

Sonuç olarak, vakıf sistemleri Allah rızası için toplumun bir ihtiyacını karşılamak üzere kurulmaya başlanmış, gelişmiş ve her alanda etkin, helal ve akılcı çözümler üretilmiş. Ülke yönetimine menfaat odaklı kişiler geldiklerinde sistemi bozmuşlar. Bugün görmüş olduğumuz olumsuz yaklaşımları ortadan kaldırmak için, halkına samimi olarak hizmet etmek isteyen samimi yöneticilere ihtiyaç var. Yeni finansal ve ticari ürünlerin önündeki helallik kavramı sorununun acilen çözülmesi gerekir. Bu sorunun çözümü için, her meslek grubundan uzmanlaşmış, mesleki bilgi ve tecrübeye sahip, fıkıh bilgisi tescillenmiş heyetler oluşturulmalıdır. Özellikle tekstilde, kuyumculukta ve her alanda bir heyet oluşturulmasını tavsiye ediyoruz.